

Дорохіна Ю.А.

Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського

ВСТАНОВЛЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИМ СУДОМ УКРАЇНИ НЕКОНСТИТУЦІЙНОСТІ ЗАКОНУ ЯК ПІДСТАВА ДЛЯ ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ У ЗВ'ЯЗКУ З ВИКЛЮЧНИМИ ОБСТАВИНАМИ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРОЦЕСІ

У статті досліджено питання такої підстави для перегляду судових рішень у зв'язку з виключними обставинами в адміністративному процесі, як встановлення конституційним судом України неконституційності закону. Вказано, що традиційно усе розмаїття наявних у світі підходів до визначення моменту початку дії у часі актів конституційного суду поділяють на три групи: *ex tunc* (із самого початку), *ex nunc* (відтепер) та *pro futuro* (на майбутнє). Більшість держав під час визначення моменту початку дії у часі актів національних конституційних судів виходять із необхідності забезпечення правової безпеки і визначеності, що передбачає застосування принципу *ex tunc* та з певними застереженнями – *pro futuro*. Проте навіть у тих державах, які керуються принципом *ex tunc*, сфера його застосування суворо обмежена і, за загальним правилом, не поширюється на остаточні судові рішення.

Тому в різних країнах або закріплюється зворотна дія рішення конституційного суду для застосування у справі особи-заявника, або, що відбувається значно частіше, рішення конституційного суду з певними суттєвими застереженнями визнаються підставами для перегляду остаточних судових рішень, передусім у кримінальних справах.

Проаналізовано практику КАС ВС з цього питання та погляди науковців, якими зроблено висновок, що підставою для перегляду остаточного судового рішення може бути: 1) встановлена Конституційним Судом України неконституційність застосованого судом під час вирішення справи закону чи його окремого положення; 2) встановлена Конституційним Судом України конституційність закону чи його окремого положення, не застосованого судом під час вирішення справи. Вказано, що такий висновок узгоджується зі зміненими повноваженнями судів системи судоустрою України щодо безпосереднього застосування Конституції України, відповідно до яких суд вправі не застосовувати закон чи інший правовий акт у разі, якщо дійде висновку про суперечність такого закону чи іншого правового акту Конституції України і відповідно застосувати норми Конституції України як норми прямої дії.

Ключові слова: адміністративний процес, виключні обставини, перегляд судових рішень, неконституційність закону, наслідки.

Серед підстав для перегляду судових рішень в адміністративному процесі у зв'язку з виключними обставинами є, зокрема, така підстава, як «встановлена Конституційним Судом України неконституційність (конституційність) закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого (не застосованого) судом під час вирішення справи, якщо рішення суду ще не виконане» (п. 1 ч. 5 ст. 361 КАС України). Отже, йдеться про надання стороні права на застосування інституту *restitutio in integrum* (лат. – повернення сторін до первісного юридичного стану) після ухвалення рішення Конституційного Суду України.

Гарантуючи таке право, законодавець мав на меті забезпечити поновлення порушеного права особи внаслідок застосування у його адміністра-

тивній справі положень закону, які не відповідають Конституції України.

Саме тому особа, справу якої було вирішено на підставі неконституційного закону (його окремих положень), має змогу одержати сатисфакцію внаслідок порушення своїх прав, і саме для цього вона звертається із заявою про перегляд адміністративної справи за виключними обставинами. У свою чергу суд має керуватися конституційним принципом, що держава відповідає перед людиною за свою діяльність, насамперед щодо питань, коли внаслідок дії неконституційного закону порушені права останньої.

Держава має забезпечити для людини, яка зазнала несправедливості, ефективного поновлення її прав через можливість повторного розгляду

справи, під час якого суд, зважаючи на рішення Конституційного Суду України, матиме змогу переглянути справу відповідно до закону, який узгоджується з Конституцією (або без застосування закону, який з Конституцією не узгоджується), а отже, особі буде надана практична та ефективна можливість на здійснення справедливого судового розгляду.

Таким чином, саме у спосіб закріплення у КАС України можливості перегляду судових рішень у зв'язку з виключними обставинами законодавець мав на меті забезпечити можливість відновити попередній юридичний стан, який передував застосуванню (не застосуванню) судом у процесі вирішення справи правового акту чи його окремого положення, визнаного у подальшому Конституційним Судом України неконституційним. Тому цілком логічним вбачається запровадження, відповідно до реформи 2017 року, інституту виключних обставин для перегляду судових рішень і визначення встановленої неконституційності правового акту чи його окремого положення саме як виключної обставини.

Проте доцільно відзначити, що підходи до практичної реалізації вказаного положення є доволі дискусійними, оскільки нині не сформовано єдиної позиції в цьому питанні ані науковцями, ані практиками.

Передусім йдеться про юридично значущі наслідки рішення Конституційного Суду України для остаточного судового рішення в адміністративній справі. У зв'язку з цим варто сказати, що загалом це питання насамперед пов'язане з нормативно визначеною дією у часі актів Конституційного Суду України.

Традиційно усе різноманіття наявних у світі підходів до визначення моменту початку дії у часі актів конституційного суду поділяють на три групи: *ex tunc* (із самого початку), *ex nunc* (відтепер) та *pro futuro* (на майбутнє). Більшість держав під час визначення моменту початку дії у часі актів національних конституційних судів виходять із необхідності забезпечення правової безпеки і визначеності, що передбачає застосування принципу *ex nunc* та з певними застереженнями – *pro futuro*. Проте навіть у тих державах, які керуються принципом *ex tunc*, сфера його застосування суворо обмежена і, за загальним правилом, не поширюється на остаточні судові рішення.

Тому в різних країнах або закріплюється зворотна дія рішення конституційного суду для застосування у справі особи-заявника, або, що відбувається значно частіше, рішення конституційного

суду з певними суттєвими застереженнями визнаються підставами для перегляду остаточних судових рішень [1].

Згідно з ч. 2 ст. 152 Конституції України закони, інші акти або їх окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність, якщо інше не встановлено самим рішенням, але не раніше дня його ухвалення. Таким чином, рішення Конституційного Суду України діють за принципом *ex nunc*. Отже, правовий акт, визнаний Конституційним Судом України таким, що не відповідає Конституції України, втрачає чинність і не підлягає застосуванню з дня ухвалення відповідного рішення [2].

Проте Конституційний Суд України може визначити у своєму рішенні певний момент у майбутньому, коли такий неконституційний правовий акт втратить чинність. Тобто на розсуд самого Конституційного Суду України до окремих рішень, як виняток, може бути застосований принцип *pro futuro*. При цьому ані Конституція України, ані будь-який нормативно-правовий акт не містить винятків щодо дії рішень Конституційного Суду України.

Варто наголосити, що для правозастосовної практики щодо перегляду судових рішень у зв'язку із встановленою неконституційністю правового акту чи його окремого положення, застосованого судом під час вирішення адміністративної справи, питання щодо моменту початку дії у часі актів Конституційного Суду України має фундаментальне значення. Показовою в цьому плані є позиція Верховного Суду у справах № 820/2640/17, № 755/4893/18, № 575/208/17, № 812/1266/17 тощо.

Зокрема, в ухвалі від 14.05.2020 у справі № 808/1628/18 Верховний Суд вказав, що у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду, яка входить до складу палати з розгляду справ щодо захисту соціальних прав, у постанові від 17.12.2019 у справі № 808/2492/18 зазначено, що наявність рішення Конституційного Суду України № 1-р(П)/2019 від 25.04.2019 в справі № 3-14/2019 (402/19, 1737/19) не змінює правового регулювання спірних правовідносин та не доводить факту допущення судом помилки під час розв'язання спору. На час виникнення спірних правовідносин та на час ухвалення рішення судом закон був чинним та підлягав застосуванню.

У постанові від 19.11.2018 у справі № 755/4893/18 (755/18431/15-а) Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністратив-

ного суду, яка входить до складу палати з розгляду справ щодо податків, зборів та інших обов'язкових платежів, дійшов такого висновку: «Згідно з резолютивною частиною рішення Конституційного Суду України № 1-р/2018 від 27 лютого 2018 року положення абзацу першого підпункту 164.2.19 пункту 164.2 статті 164 Податкового кодексу України визнані неконституційними, останні втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього рішення. Із змісту наведеного слідує, що дія положень абзацу першого підпункту 164.2.19 пункту 164.2 статті 164 Податкового кодексу України втратила чинність з 27 лютого 2018 року, при цьому така не має зворотної сили. Тому, рішення Конституційного Суду № 1-р/2018 не може бути застосовано до правовідносин із приводу виплати пенсії позивачеві, що виникли до 27 лютого 2018 року».

У справі № 823/1404/18 (щодо розгляду заяви про перегляд справи за виключними обставинами у зв'язку з визнанням неконституційним словосполучення «дійсної строкової», яке міститься у положеннях ч. 3 ст. 59 Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи», за якими визначення розміру відшкодування заподіяної внаслідок ліквідації аварії на ЧАЕС шкоди під час обчислення пенсії, виходячи з п'ятикратного розміру мінімальної заробітної плати, поширюються лише на категорію військовослужбовців, які брали участь у ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи під час проходження дійсної строкової служби і внаслідок цього стали особами з інвалідністю) суд апеляційної інстанції дійшов висновку, що вимога ч. 3 ст. 59 Закону № 796-ХІІ щодо участі у ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та військових навчаннях лише під час проходження дійсної строкової служби втратила чинність з 25 квітня 2019 року, тому суд із метою ефективного захисту прав, свобод, інтересів позивача вважає, що слід застосувати ч. 2 ст. 9 КАС України і зобов'язати відповідача здійснити перерахунок пенсії по інвалідності, відповідно до ч. 3 ст. 59 Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» (з п'ятикратного розміру мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня відповідного року), саме з 25 квітня 2019 року.

При цьому у справі № 804/3790/17 Верховний Суд дійшов висновку, що нарахування виплат з дати ухвалення рішення Конституційним Судом України є виходом за межі позовних вимог. У цій

справі Верховний Суд наголосив, що «за загальним правилом рішення Конституційного Суду України змінює законодавче регулювання лише для правовідносин, що матимуть місце з дати ухвалення рішення, якщо інше не встановлено самим рішенням. Пунктом 3 резолютивної частини вказаного Рішення КСУ визначено, що положення частин третьої, десятої статті 133 Закону «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року № 2453-VI у редакції Закону України «Про забезпечення права на справедливий суд» від 12 лютого 2015 року № 192-VIII, які визнані неконституційними пунктами 1, 2 резолютивної частини цього Рішення, втрачають чинність із дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення. Таким чином, дія частини третьої статті 133 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року № 2453-VI у редакції Закону України «Про забезпечення права на справедливий суд» від 12 лютого 2015 року № 192-VIII втратила чинність 4 грудня 2018 року. Спірні правовідносини між сторонами виникли щодо недоплати позивачу суддівської винагороди за період з 1 січня 2017 року по 31 травня 2017 року. За таких обставин Рішення Конституційного Суду України від 4 грудня 2018 року № 11-р/2018 на спірні правовідносини не може вплинути, оскільки такі виникли до прийняття вказаного Рішення Конституційного Суду України, а останнє не містить положень, які б поширювали його дію на правовідносини, що виникли до набрання ним чинності».

Отже, Верховний Суд вказав, що ухвалення Конституційним Судом України Рішення від 4 грудня 2018 року № 11-р/2018 не є підставою для скасування постанови суду першої інстанції за виключними обставинами. Доводи позивача про те, що постанову суду першої інстанції у справі № 804/3790/17 за виключними обставинами слід переглянути з 4 грудня 2018 року – дати ухвалення Конституційним Судом України свого рішення, є безпідставними, оскільки вказана дата знаходиться поза межами періоду дії спірних правовідносин (з 1 січня 2017 року по 31 травня 2017 року), що виключає перегляд вказаної постанови суду першої інстанції у зв'язку з виключними обставинами. Продовження існування стану порушення прав, свобод чи інтересів позивача й після ухвалення Конституційним Судом України Рішення від 4 грудня 2018 року № 11-р/2018 може бути підставою для звернення до суду з відповідним позовом задля їх захисту, однак такі обставини в жодному разі не можуть слугувати

підставою для перегляду судового рішення за виключними обставинами, оскільки спірні правовідносини в такий період часу не були предметом судового розгляду.

Поряд з цим існує і протилежна практика Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду щодо застосування пункту 1 частини 5 статті 361 КАС України.

Так, у постанові від 24.07.2019 (справа № 812/1266/17) Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду сформував такий правовий висновок: «На дату ухвалення цієї постанови положення частини другої статті 26 Закону № 1404-VIII визнано такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними) згідно з Рішенням Конституційного Суду України від 15 травня 2019 року № 2-р(II)/2019 у справі за конституційною скаргою ОСОБА_2 щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини другої статті 26 Закону України «Про виконавче провадження» (щодо забезпечення державою виконання судового рішення).

На стадії касаційного перегляду судових рішень суд касаційної інстанції не може перевіряти, чи правильно суди попередніх інстанцій застосували положення, зокрема, матеріального права, в редакції, яка діє на дату касаційного перегляду судових рішень. Тому при ухваленні цієї постанови суд касаційної інстанції не брав до уваги зазначеного Рішення Конституційного Суду України.

Однак відповідно до пункту 1 частини 5 статті 361 Кодексу адміністративного судочинства України вказане рішення Конституційного Суду України може слугувати підставою для перегляду судових рішень в цій справі у зв'язку з виключними обставинами». Аналогічна правова позиція викладена в постанові Верховного Суду від 30.09.2019 (справа № 575/208/17).

Зважаючи на викладене, Суд вказав, що є неоднаковий підхід до застосування пункту 1 частини 5 статті 361 КАС України. Зокрема, враховуючи той факт, що у постанові від 24.07.2019 (справа № 812/1266/17) Верховний Суд лише констатував наявність процесуальної можливості переглядати судові рішення за виключними обставинами на підставі статті 361 КАС України, колегія суддів в ухвалі ВС від 14.05.2020 у справі № 808/1628/18 навела власну позицію щодо спірного питання.

Так, щодо суті виключних обставин та їх співвідношення з принципом правової визначеності

Верховний Суд вказав: «Редакція КАС України, що діяла до 15.12.2017, у ч. 2 ст. 245 визначала перелік підстав для перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами. Із прийняттям Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03.10.2017 КАС України зазнав суттєвих змін і його було викладено у новій редакції (набрав чинності з 15.12.2017). Серед іншого, з'явився інститут «виключних обставин».

Інститут виключних обставин має на меті забезпечення перегляду судових рішень, ухвалених із порушеннями, що мали суттєвий вплив на вирішення справи. Визнання закону неконституційним, не застосування судом конституційного закону, злочинні дії судді, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом – усе це свідчить про помилку з боку держави та підриває довіру до судового рішення.

Суспільний інтерес в усуненні сумніву у законності та обґрунтованості судового рішення переважає над суспільним інтересом, що виявляється у дотриманні принципу юридичної визначеності (*res judicata*). У разі конкуренції між правильним і стабільним перевагу слід надавати першому.

Щоб усунути цей сумнів, судові рішення, навіть те, що набрало законної сили, може бути переглянуте за заявою учасника справи або іншої зацікавленої особи, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси чи обов'язки.

Правові висновки, від яких колегія має намір відступити, серед іншого, ґрунтуються на твердженні про те, що перегляд за виключними обставинами справ, в яких рішення виконано, призводить до порушення принципу *res judicata*.

Колегія з цим твердженням не погоджується. Застосування принципу юридичної визначеності докладно розроблено у практиці Європейського суду з прав людини. Цей принцип спрямований насамперед на запобігання перегляду судових рішень, що набрали законної сили, з ініціативи держави. Натомість немає релевантної практики, яка б обмежувала право людини ініціювати перегляд судового рішення, ухваленого внаслідок суттєвих помилок з боку держави, зокрема таких, як неконституційність закону».

Окрім того, колегія суддів у цій справі, враховуючи європейську правову традицію, звернула увагу на доповідь № 512/2009 CDLAD(2011)003rev «Верховенство права», схвалену Венеційською Комісією на 86-му пленарному засіданні (Вене-

ція, 25–26 березня 2011 року). У ній Європейська комісія «За демократію через право» (Венеційська Комісія») зазначила, що остаточні рішення судів національної системи не повинні бути предметом оскарження. Юридична визначеність також вимагає, щоб остаточні рішення судів були виконані. Системи, де є можливість скасовувати остаточні рішення, не базуючись при цьому на безспірних підставах публічного інтересу, та які допускають невизначеність у часі, несумісні з принципом юридичної визначеності (п. 46).

Виключні обставини, зокрема такі, як неконституційність закону, застосованого під час вирішення справи, є, на думку колегії суддів ВС, саме тими безспірними підставами, які повністю узгоджуються з публічним інтересом.

Правова природа виключних обставин, про які йдеться у ч. 5 ст. 361 КАС України, виявляється вже у самій їх назві. Їх виключність свідчить про те, що вони є винятком з принципу юридичної визначеності. Виникнення цих обставин із достатнім ступенем переконливості ставить під сумнів законність судового рішення, що не узгоджується ні з публічним інтересом, який уособлює держава, ні з приватним інтересом сторін, і є підставою для його перегляду за заявою зацікавленої особи. Отже, перегляд справи за виключними обставинами, передбаченими ч. 5 ст. 361 КАС України, не суперечить принципу юридичної визначеності (*res judicata*) та узгоджується з практикою ЄСПЛ.

Логічно було би припустити, що рішення Конституційного Суду України щодо визнання акту неконституційним і нечинним означає визнання останнього нечинним від початку або поширення наслідків рішення на будь-які правові наслідки акту, так само й у минулому. Наведене слідує з принципів верховенства Конституції, її прямої дії, відповідальності держави за заподіяння шкоди особі своїми рішеннями та інших принципів.

Проте практично такий результат рішення не є реально можливим, оскільки акт міг функціонувати досить довго і породити чимало змін, а відповідно перегляд його наслідків може потребувати зворотного руху великих потоків грошових коштів, учасники відносин добросовісно поклалися на його положення, будуючи власну поведінку. У цьому разі необхідність визначеності правового становища особи може переважати до певної міри над іншими принципами.

У справі № 808/1628/18 Верховний Суд вказав, що можливість перегляду рішення за виключними обставинами не суперечить зазначеним вище положенням про пряму дію рішення Кон-

ституційного Суду України. Зокрема держава має забезпечити ефективне поновлення прав через можливість повторного розгляду справи, під час якого суд загальної юрисдикції, зважаючи на рішення Конституційного Суду України, повинен переглянути судові рішення, яке ґрунтувалося на неконституційних положеннях закону, відповідно до закону, який узгоджується з Конституцією (або без застосування закону, який з Конституцією не узгоджується), та на основі юридичної позиції Конституційного Суду України.

Такий підхід повністю узгоджується з принципом належного урядування. У справі «Лелас проти Хорватії» (заява № 55555/08) ЄСПЛ зазначив, що держава, чії органи влади не дотримувалися своїх власних внутрішніх правил та процедур, не повинна отримувати вигоду від своїх правопорушень та уникати виконання своїх обов'язків; ризик будь-якої помилки, зробленої органами державної влади, повинна нести держава, а помилки не повинні виправлятися за рахунок зацікавленої особи, особливо якщо при цьому немає жодного іншого приватного інтересу (п. 74).

Перегляд судових рішень, які ухвалені на підставі положень закону, визнаних неконституційними (конституційними), є одним із проявів «відповідальності» держави та відповідального публічного урядування. У такий спосіб держава виконує свій обов'язок поновити права, які вона сама й порушила, ухваливши акт, який став об'єктом судового конституційного контролю і визнаний неконституційним».

З наведених міркувань колегія суддів ВС у цій справі дійшла висновку про наявність підстав для передачі справи на розгляд об'єднаної палати Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду. Отже, будемо чекати на її рішення.

Разом з тим доцільно нагадати, що процесуальною нормою також закріплено, що остаточне судові рішення може бути переглянуте лише в тому разі, якщо воно не було виконане. Безперечно, таке раціональне застереження продиктоване потребою забезпечити правову безпеку і визначеність у державі. Проте, на думку окремих авторів, з погляду повноти та ефективності захисту конституційних прав суб'єкта права на конституційну скаргу, який спромігся отримати рішення Конституційного Суду України про визнання застосованого судом закону України чи його положення неконституційним, таке застереження є критичним. Особливо якщо взяти до уваги, зокрема, позицію Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду

у справі № 818/1131/17, за якою «рішення не може вважатися невиконаним у контексті приписів п. 1 ч. 5 ст. 361 КАС України, оскільки рішення, що набрало законної сили, яким у задоволенні позову відмовлено, не передбачає примусового виконання» [2].

В ухвалі від 20.02.2020 у справі № 808/1628/18 Верховний Суд вказав, що «у постанові від 17.12.2019 у справі № 808/2492/18 сформульовано висновок про те, що не може вважатись невиконаним в контексті приписів пункту 1 частини 5 статті 361 КАС, рішення, що набрало законної сили, яким у задоволенні позову відмовлено, оскільки воно не передбачає примусового виконання. Таке тлумачення призводить до того, що особа, якій у задоволенні позову відмовлено (позивач), фактично позбавляється права на перегляд рішення з підстав визнання неконституційним закону, застосованого в її справі. Це стосується навіть позивача, який пройшов усі інстанції в судах загальної юрисдикції, звернувся з конституційної скаргю до Конституційного Суду України і домогся визнання закону неконституційним – за такого підходу він не може розраховувати на перегляд рішення. Інститут перегляду справи за виключних обставин фактично перестає діяти і втрачає практичне значення.

Суд у цій справі з цим підходом не погодився, вказавши, що граматичне тлумачення словосполучення «якщо рішення суду ще не виконане» дає підстави для висновку, що йдеться про рішення, яке підлягає виконанню (тобто резолютивна частина рішення містить зобов'язання вчинити певну дію, ухвалити рішення, сплатити гроші тощо), але на момент подання заяви про перегляд воно не виконане (ще не виконано). Виконанню підлягають лише судові рішення про задоволення позову (повне або часткове). Натомість рішення, яким у задоволенні позову відмовлено, виконанню не підлягають за жодних обставин.

Таким чином, якщо позов задоволено, то таке судове рішення може бути переглянute за виключними обставинами лише у тому разі, якщо воно

не виконане. Якщо ж у позові відмовлено, то таке рішення не виконується (і не може виконуватися з об'єктивних причин). Воно не може бути «ще не виконаним». Отже, до цього виду рішень не може бути застосовано таку умову перегляду, як те, що рішення суду ще не виконане. З огляду на це, на думку колегії суддів, перегляд судових рішень, якими відмовлено у задоволенні позову, за виключними обставинами на підставі п. 1 ч. 5 ст. 361 КАС України можливий в усіх випадках».

Підсумовуючи, хотілося б зазначити, що остаточно розв'язання питання щодо досліджуваної проблематики як науковців, так і практиків ще попереду. Зокрема, суддя Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду Альберт Єзеров у своєму блозі вказав, що практика ВС дає підстави для пошуку саме законодавчих шляхів розв'язання цієї проблеми. Тож, на його думку, є нагальна потреба доповнення ст. 361 КАС України частиною такого змісту: «Під час перегляду судового рішення за виключними обставинами на підставі п. 1 ч. 5 цієї статті суд, що переглядає судові рішення, не застосовує визнані неконституційними положення закону, іншого правового акту, застосованого судом під час вирішення справи, а застосовує норми Конституції України як норми прямої дії та юридичні позиції, викладені Конституційним Судом України у відповідному рішенні КСУ».

При цьому, як вказав автор, повним та ефективним цей механізм стане лише у разі законодавчого унормування порядку відшкодування завданої неконституційним законом шкоди, як того вимагає ч. 3 ст. 152 Конституції. Тому, попри перспективну дію рішень Конституційного Суду України, людині має бути надано можливість розгляду її справи на підставі закону, що відповідає Конституції та дає право на справедливе вирішення спору, що є основною метою правосуддя. Однак інститут перегляду за виключними обставинами (та й практика його застосування) не забезпечують за нинішнього законодавчого регулювання повною мірою ефективного поновлення у правах [3].

Список літератури:

1. Mavčič A. Constitutional review systems around the world. Lake Mary, FL: Vandeplass Publishing, 2018. 732 p.
2. Терлецький Д. С. Ефективність конституційної скарги як засобу юридичного захисту конституційних прав особи. Проблеми законності. 2019. Вип. 147. С. 23–36. <https://doi.org/10.21564/2414-990x.147.182313>.
3. Єзеров А. Конституційна скарга і виключні обставини для перегляду справ URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/811129/>.

**Dorokhina Yu.A. DECLARATION OF LAW AS UNCONSTITUTIONAL
BY THE CONSTITUTIONAL COURT OF UKRAINE AS A GROUND FOR REVIEW
OF COURT DECISIONS IN CONNECTION WITH EXCEPTIONAL CIRCUMSTANCES
IN THE ADMINISTRATIVE PROCESS**

The article examines the issue of such grounds for review of court decisions in connection with exceptional circumstances in the administrative process, as the establishment of the constitutionality of the law by the Constitutional Court of Ukraine. It is stated that traditionally all the variety of approaches available in the world to determine the moment of entry into force of acts of the Constitutional Court is divided into three groups: ex tunc (from the beginning), ex nunc (now) and pro futuro (for the future). The vast majority of states in determining the time of entry into force of acts of national constitutional courts are based on the need to ensure legal certainty and certainty, which provides for the application of the principle of ex nunc and with some reservations – pro futuro. However, even in those states which are guided by the ex tunc principle, its scope is strictly limited and, as a general rule, does not extend to final court decisions.

Therefore, in different countries, either the retroactive effect of a constitutional court decision is applied to the applicant's case, or, more frequently, a constitutional court decision with certain significant reservations is recognized as a basis for reviewing final court decisions, especially in criminal cases.

The practice of the Supreme Court of Cassation on this issue and the views of scholars, which concluded that the basis for reviewing the final court decision may be: 1) established by the Constitutional Court of Ukraine unconstitutionality applied by the court in deciding the law or its individual provisions; 2) the constitutionality of a law or its separate provision established by the Constitutional Court of Ukraine, which has not been applied by the court in deciding the case, has been established. It is stated that this conclusion is consistent with the amended powers of the courts of the judicial system of Ukraine to directly apply the Constitution of Ukraine, according to which the court may not apply a law or other legal act if it concludes that such a law or other legal act of the Constitution of Ukraine to apply the norms of the Constitution of Ukraine as norms of direct action.

Key words: *administrative process, exceptional circumstances, review of court decisions, unconstitutionality of the law, consequences.*